

Др **БОРИСЛАВА ЛИЛИЋ**
Научни савешњик

О ЈЕДНОМ ПОКУШАЈУ ВОЈНЕ ПОМОЋИ ЦРНОГОРАЦА СРБИМА У ВОЈВОДИНИ 1848-1849. ГОДИНЕ¹

Када су Мађари у марту 1848. године подигли револуцију против првласти Хабзбуршког двора у Угарској, Његош је поздравио идеје мађарске револуције. Он је сматрао да је Аустрија, заокупљена догађајима у Бечу и мађарским покретом, била неспособна да прати развој догађаја у Турској међу њеним хришћанским, пре свега српским становништвом. Отуда се залагао да Србија и Црна Гора треба да подигну устанак Срба у Босни, Херцеговини и Старој Србији како би се извело ослобођење српског народа под турском влашћу и дошло до обнове српске државе на Балканском полуострву. У том смислу он се јако ангажовао код кнеза Александра и српске владе у Београду. Још у мају 1848. Његош је позвао српског кнеза да буде достојан Карађорђа, свога оца, „па све ће добро бити”.²

Брзи развој догађаја у Аустрији, међутим, увелико је компликовао уопште ситуацију и око Србије и Црне Горе. Чувена Кошутова изјава српским представницима да у Угарској постоји само угарска нација, озлоједила је све немађарске народности у Угарској, у првом реду

¹ Радећи на пројекту САНУ и Универзитета у Нишу „Српска национална револуција и ослободилачки покрет у југоисточној Србији 1804–1878. године”, сустрела сам се и са проблематиком Његошеве националноослободилачке мисли и његове спољнополитичке активности. Како у предмет мог истраживања народни устаници и добровољци чине део националне српске историје, то ми је привукла пажњу и Његошева намера да пошаље Црногорце – добровољце као помоћ војвођанским Србима у револуционарној 1848/49. години. Тако сам дошла на идеју да за овај Научни скуп пријавим наслов мога реферата. Изнећу његове главне моменте.

² Петар Петровић Његош, *Писма*, III, 1843-1851. Приредно Мираш Кићовић, Просвета, Београд 1955. стр. 382. од 2. маја 1848. (Видети напомену 8)

Србе и Хрватс. Српски народни сабор у Карловцима – позната Мајска скупштина – позвао је Србе на оружану одбрану своје народности и својих привилегованих права. Пошто су Мађари прекинули све политичке и државноправне односе са бечким двором, и са Србима који су стали на царску страну, Аустрија је именovala бана Јелачића за главног команданта царске војске против побуњених Мађара. Михаило Полит-Десанчић у својим *Успоменама* из 1848. године дао је сликовит приказ догађаја из тога времена.³

У међувремену, српска влада у Београду је проценила да је, тада, било целисходније да се и војнички помогну нападу Срби у Угарској, неголи да се Србија уплете у рат са Турском. Слање великог броја добровољаца и именовање Книћанина за њиховог команданта било је видан израз основног задатка у националној политици Србије средином 1848. године.⁴

У овако измењеној ситуацији и Његош се одлучује да се морају најпре помоћи Срби у Угарској, и то путем слања добровољаца. Он није хтео да у националној политици ослобођења Срба ради без сагласности са Србијом.

У историографији је спомињано учешће Црне Горе и Црногораца у догађајима српског народног покрета у Војводини револуционарне 1848–1849. године. Од историчара је о томе најпотпуније писао академик Петар Поповић у својој књизи *Црна Гора у доба Петра I и Петра II*.⁵ После његовог дела, неколико објављених књига архивске грађе донело је релативно доста материјала за детаљније познавање прилика око ангажовања Црногораца у Војводини, као и о питањима односа Његоша и бана Јелачића, и Његоша и српске владе као: *Преписка Илије Гарашанина 1839–1848. године* у редакцији Гргура Јакшића;⁶ *Грађа за истори-*

³ Михаило Полит-Десанчић, *Како је то било у нас Срба у буну године 1848*, приредио др Славко Гавриловић, Нови Сад 1996. стр. 1-192 (+ 40 фотоса); Синтетички преглед опште ситуације код Срба дао је недавно академик Славко Гавриловић, *Српски народни покрет у Војводини 1848-1849*, издање Музеја Војводине, Музеја града Новог Сада.

⁴ Обиље српске епистоларне грађе о догађајима у Војводини и о политици српске владе објавио је Гргур Јакшић. Видети напомену 5.

⁵ Петар И. Поповић, *Црна Гора од доба Петра I и Петра II*, СКЗ, књ. 316, Београд 1951.

⁶ Преписка Илије Гарашанина, књига I, 1839–1849. Скупио и за штампу приредио Гргур Јакшић. САНУ, Историјски институт, Грађа, књига II, Београд 1950, стр. (1-) 140–452 (-491)

ју српског њокрејта у Војводини 1848–1849, прва књига, у редакцији Радослава Петровића;⁷ *Службена архивска грађа о Његошевој ђолиџници у 1848 и 1849. години*, 5. књига, у редакцији Јевта Миловића;⁸ затим Његошева *Писма*, књ. III, 1843–1849, у Просветном издању Целокупних дјела,⁹ и још нека друга.¹⁰ С обзиром на наслов мог реферата, дошла сам до закључка да се у Његошевим покушајима слања Црногораца војвођанским Србима у помоћ могу, у хронолошком погледу, разликовати три раздобља, како у питању бројности тако и о путевима и начину њихове експедиције.

Прво раздобље иде до почетка јуна 1848, отприлике, и своди се на учешће појединих Црногораца, углавном, у догађајима око Мајске скупштине. Друго раздобље представља пуну Његошеву дипломатско-политичку активност код аустријских пограничних власти у Боки и Далмацији, као и код бана Јелачића, затим и код српске владе, да се Црногорцима дозволи да преко аустријског царства, односно Србије, иду на ратиште у Војводину. Ово раздобље обухвата критично време српско–мађарског ратовања – целу другу половину 1848. и почетак 1849. године. Треће раздобље своди се на Његошев покушај да руска влада омогући да се неколико хиљада Црногораца придружи руској војсци генерала Паскијевића.

Када је у аустријско–мађарским односима настало затишје и Јелачић ускратио (на дипломатски начин) дозволу да се Црногорци преко дипломатске обале и територије Хрватске и Славоније упуте на српско–мађарско ратиште у Срему, Бачкој и Банату, Његош је изричито захтевао од српске владе у Београду да се не противи ако би један бројни контингент Црногораца покушао да се силом преко турске територије пребаци у Србију, штавише, према новинским вестима далматинских званичних новина *Gazzeta di Zara* (од 24. августа 1848) јављено је да је 500 Црногораца кренуло пут Србије да помогне ратујуће Србе у Војводи-

⁷ *Грађа за историју Српског њокрејта у Војводини 1848–1849*, серија I, књига I, март–јуни 1848. Приредио главни уредник Уређивачког одбора Радослав Петровић. САНУ, Историјски институт, Грађа, књ. VIII, Београд 1952, стр. V–LII+3, 547.

⁸ Јевто Ј. Миловић, *Пейтар II Пейтровић Његош. Грађа 1830–1851*, књ. 5 (1848–1849). Историјски институт Црне Горе (...), Титоград 1987, стр. 1–801.

⁹ *Његошева писма*, књ. III, садржи и обимне текстолошке коментаре.

¹⁰ Видети: *Однос Србије и Црне Горе у XIX вијеку 1804–1903*, приредио Петар Поповић. САНУ, Београд 1987, стр. 118–126.

ни.¹¹ Његош је молио да српска влада са своје стране ефикасно помогне – преко својих веза, канала и организација у пределима горњег Полимља и Старог Влаха, што лакши и безбеднији прелазак Црногораца до српско–турске границе. Јер, још од времена мисије Матије Бана као повереника српске владе на Цетињу (маја 1848),¹² Његош је морао знати доста о дотадашњој тајној национално-политичкој акцији Србије међу пограничним Србима у Турској.¹³

Препреке сваке врсте, међутим, биле су велике и бројне. Турци су предузимали потребне одбрамбене мере поседањем свих путева и праваца који су из долине Таре и црногорско–турске границе водили ка српско–турској граници, а посебно су ојачали свој гарнизон у Нишу пославши (низамску) војску из Битоља, центра Румелије.¹⁴ Али, Његош је и даље остао упоран у својој намери да се Срби у Војводни помогну црногорским добровољцима, пошто се ратовање Срба са Мађарима није смиривало ни после повлачења Јелачићеве војске из Угарске. Ако то није могло да се изведе преко аустријске територије, Његош је молио да се изведе преко Србије. О томе је Илија Гарашанин, још 16. августа 1848, преко Ацике Ненадовића (помоћника министра унутрашњих послова и совјетника)¹⁵ извештавао Стефана Стефановића Тенку, председника Совјета, да се понуда „владике Црногорског”, узме у разматрање.¹⁶ Колико је Његош држао да са Црногорцима помогне војвођанске Србе, види се најбоље из једног другог писма Гарашанина Ацики Ненадовићу, од 2. септембра 1848. године, у коме се тумачила владичина жеља: „Владика Црногорски поручио је по (Стјепану–Стевану) Ковачевићу да би он до 2000 Црногораца послао Србима на ону страну на помоћ, само да му је, вели, пут слободан преко Турске. Ја сам – каже Гарашанин – о овом писао био г. Раји (Дамњановићу, државном совјетнику) да се са Вама и г. Тењком па после и са Патријархом (Јосифом Рајачићем) дого-

¹¹ Јевто Миловић, н. д., стр. 324-325 („Col valoroso braccio i robusti Serbi nella Vojvodina van compendo le truppe dei barbari... -Un certo scrittore di Belgrado sparse she 500 Montenegrini mariciano alla volta della Serbia a soccorso dei loro fratelli nella Vojvodina...”)

¹² Радослав Петровић, н. д., 306-307; Петар Поповић, Црна Гора, стр. 273-274.

¹³ Драгослав Страњакловић, *Политичка пропаганда Србије у југословенским покрајинама 1844–1858. године*, Београд 1936, стр. 4, 19, 22.

¹⁴ Јевто Миловић, н. д., 307, (Извештај из Скадра од 11. августа 1848.)

¹⁵ Гргур Јакшић, н. д., стр. 269

¹⁶ Милан Ђ. Милићевић, *Поменик знаменијих људи у српског народа новијег доба*, Београд 1888, стр. 624.

вори, па ако би г. Аврам (Пстрионијевић, попечитељ спољних послова)¹⁷ могао издејствовати (на Порти) да преко Херцеговине и Србије пређу добро: ако ли не оно да Патријарх собом обрати се Владици за исте, и да промисли о начину не би ли могли да преко Далмације доћи (...) особито ако не би могли преко Србије прећи.”¹⁸ У то време и Милорад Медаковић је, у допису *Српским Новинама*, јављао из Црне Горе како Његош „ово дана накањивао је, да укрца у брод неколике стотине Црногораца у помоћ борећој се браћи против непријатеља; но не могавши набавити брод, заоста; (Но) – опет ће тражити прилику како би до Ријеке или Сења опремио, а тамо ће ји већ Хрватина (мисли на Бана Јслагчића) достојно примити и управити на ратно поприште”.¹⁹ Говорило се о бројци од 1000, чак до 3000 Црногораца, током септембра и октобра, који би се могли упутити преко Хрватске у Војводину. Но, да би се ово реализовало, било је потребно да се испуне два услова: да се добије политичка дозвола да Црногорци могу ступити, односно проћи аустријском територијом, и друго, да се обезбеде превозна средства од Боке до Сења или Ријске.²⁰ О овоме је добро резонувао Димитрије Милаковић (секретар Његошев) у једном писму са Цетиња Михајлу Вуковићу у Трету: „Ако би наша браћа Хрвати кћели кога од Црногораца звати у помоћ, требаће бродови из Сењске Ријеке за њих одправити, да Црногорце превезу, и требаће некога назначити у Ријечи, ко ће Црногорце управити куд следује и њиховима непходимостима промишљати.”²¹

Колико је Његошу стало да помогне Србе у њиховој тешкој и напорној борби са Мађарима, шаљући им црногорске добровољце, могло се видети и по томе што је са Цетиња упутио у Котор окружном капетану Стефану Дојмију своје сроднике Машана Петровића и Ива Ракова. Они су имали да обавесте Дојмија „у име Петра II, да наредних дана намјерава да се укрца на бродове у Котор за Ријску једна до двије хиљаде Црногораца”. Када је которски поглавар забранио да тако учине, „Црногорци су ставили до знања да ће поћи пут Хрватске копненим путем”.²² Скоро у исто време Гарашанин је писао Стевану Книћанину, главном команданту српских добровољаца у Војводини (14. октобра 1848), да су

¹⁷ Исто, стр. 543.

¹⁸ Гргур Јакшић, н. д., стр. 288.

¹⁹ Датирано 17. септембра 1848, Петар Поповић, *Црна Гора*, стр. 261.

²⁰ Милан Ђ. Милићевић, н. д., стр. 342.

²¹ Петар Поповић, н. д., стр. 262; Јевто Миловић, н. д., стр. 437.

²² Исто, стр. 469 (из Котора, 28. октобра 1848)

на територију Ужичког округа „преко границе у Србију прешли до 400 црногорских фамилија, од који ћеду сви способни за рат тамо (тј. у Војводину) отићи, с којом намером веле да и(х) је господар Владика упутио”.²³ Међутим, политички део проблема, што которски поглавар није пропустио да се Црногорци крену према Сењу односно Ријечи – како су били, изгледа, унајмили „два мала (брода) који не могу уједно више од 500 људи повести”, а „ми смо кћели и без одговора (бана Јелачића) једна хиљада кренути” – био је у томе што није постојало одобрење баново, односно црногорских власти из Беча.²⁴ Овај инцидент имао је и шири – „дипломатски” расплет: на претњу Црногораца да ће копном кренути пут Хрватске, односно Војводине – намесник Далмације Јохан фон Турски писмено се обратио владици Петру II. Он је Његошу, 2. новембра 1848, образлагао поступак Стефана Дојмија како: „по садашњем стању ствари... совјетовално би било ову експедицију не предузмати, или је поне (чак) отложити, јербо би то... Господина Бана у не малу неприлику у овом (магновенију) (привести могло)” то стога, настављао је фон Турски, што „Господин Бан није више у битки с Мађарима, но стоји... под заповједију... фелдмаршала књаза Виндишгреца и зато је и он већ 15.000 народне трупе... у своје отечество Хрватску оправио”. Даље, превоз 2000 Црногораца коштао би много „због потребни бродова, ране, квартира и пр(очеје)”.²⁵ Уосталом, закључивао је намесник далматински фон Турски, „пролазак Црногораца кроз провинцију моме управљењу поверену” – зависио је коначно од одлуке „Његовог Величанства Цара” (О Његошевој намери да пошаље 2000 Црногораца, био је обавештен и аустријски министар унутрашњих послова Буол).²⁶

Његошеви напори да преко аустријске територије пошаље добровољце у Војводину нису успели, пошто то није дозвољавала влада у Бечу. Српски покрет до краја 1848 био је у порасту, и у јануару и фебруару 1849. Срби су ослободили целу Бачку (без Суботице) и западни део Баната. На аустријски захтев српска влада морала је да нареди повлачење србијанских добровољаца из Војводине. То су искористили Мађари, и ослабљена српска одбрана претрпела је потпун пораз са па-

²³ Гргур Јакшић, н. д., стр. 320.

²⁴ Са Цетиња, Филип Вуковић Матеју Ожеговићу, 30. октобра 1848; Јевто Миловић, н. д., стр. 473.

²⁵ Исто, стр. 478-479.

²⁶ Исто, стр. 516.

дом Новог Сада, Сомбора и Панчева (март–јуни).²⁷ И Његош у Црној Гори и Гарашанин у Србији са жалошћу су гледали на догађаје у Војводини, али нису могли помоћи. Тек интервенција руске војске у лето 1849. године пружила је прилику Његошу да пошаље 4-5000 Црногораца на ратиште у Мађарску ако би то руска влада дозволила. У овом погледу било је врло интересантно писмо Његоша грофу Орлову од 2. јуна 1849,²⁸ али је и овај покушај остао без успеха. Гроф Орлов одбио је Његошеву молбу изговором да ову дозволу Црногорцима може дати само аустријска влада, пошто су и сами Руси, тј. руска војска, ушли у Угарску по молби бечког царског двора.²⁹ Орлов је одговорио Његошу из Варшаве 27. јуна/9. јула 1849. године, како: „что чужое войска может вступит въ какого либо другаго Государства иначе какъ по призыву законнаго Правительства онаго.”³⁰ Тиме је пропао и последњи покушај слања црногорских добровољаца у Угарску, у којој су тада руске трупе сламале последње отпоре мађарских револуционара.